

שבת פה

זמן מתן תורתנו תש"פ

משה שווערד

1. רש"י מסכת שבת דף פד עמוד ב

ואחת באמצע - גרעין אחד, (כזה) /במקור מופיע שרטוט/ ואף על פי שכל אצל הקרנות סמוכין זה לזה, ואין ביניהם הרחקה שלשה טפחים, ויונקים זה מזה - אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירבוב, דהא אכלאים קפיד קרא, אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא, כדתנן (בבא בתרא כו, א): זה סומך לגדר מכאן, וזה סומך לגדר מכאן, ואף על גב דינקו מתתאי, וכל שכן כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליניקה, כדתנן גבי ראש תור לקמן בשמעתין, וגבי שתי שורות, והרי יש כאן היכר גדול; רוח זו זרועה צפון ודרום, וזו זרועה מזרח ומערב, אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות - צריך הרחקה כדי יניקה, דאין שם היכר, ואי הוּוּ מקרבי הוי עירבוב, והמפרש ארבעה גרעינין בארבע הרוחות - טועה, דאי ההרחקה משום יניקה - תשעה זרעונין יש לזרוע בו; ארבעה בארבע הקרנות, ואחד בכל רוח ורוח באמצעו, ואחד באמצע הערוגה, ויש בין כל אחד ואחד שלשה טפחים כשיעור יניקה טפח ומחצה לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממלא עד סמוך לקרן ואפילו אין בין זרע שברוח זו לזרע שברוח זו שלשה טפחים לא איכפת לן דלענין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן כדפרישית.

2. תוספות מסכת שבת דף פד עמוד ב

ארבע על ארבע רוחות הערוגה - באמצע הרוח כדמוכח בגמרא לפי מה שאפרש בעז"ה ומה שפירש הקונטרס דכלאי זרעים דרבנן אינו נראה לר"י דהא אמרי' בפ' כל הברש (חולין קטו.) כלאי זרעים ליתסרו דהא תיעבתי לך הוא ואין נראה לומר דלהרכבת האילן קרי כלאי זרעים משום דבספ"ק דקידושין (דף לט.) מפיק הרכבת האילן משדך לא תזרע כלאים ועוד דהתם בקידושין אמר אההיא מילתא גופא בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בחו"ל ופריך ואלא הא כתיב שדך ומשני ההוא למעוטי זרעים שבחו"ל (ובפ' המביא) משמע דבא"י אסירי מדאורייתא ואפ"ל לר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו להתחייב משום כלאי הכרם דלא תזרע כרמך אבל אלאו דלא תזרע שדך מודה דחייב.

3. תוספות מסכת בכורות דף נד עמוד א

דגן ודגן שהם כלאים זה בזה כו' - כתוב בקונטרס דכלאי זרעים של דגן ודגן דרבנן ודומה שטעות סופר הוא דכאן משמע שהוא דאורייתא ...

4. רמב"ם הלכות כלאים הקדמה

הלכות כלאים. יש בכללן חמש מצות לא תעשה, וזה הוא פרטן: (א) שלא לזרוע זרעים כלאים. (ב) שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם. (ג) שלא להרביע בהמה כלאים. (ד) שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחד. (ה) שלא ללבוש כלאים. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

5. רמב"ם הלכות כלאים פרק א הלכה א

(א) * הזרוע (ב) שני מיני זרעים (ג) * כאחד (ד) * בארץ ישראל * לוקה * שנאמר שדך לא תזרע כלאים.

6. משנה למלך הלכות כלאים פרק א הלכה א

הזרוע שני מיני זרעים כאחד בארץ ישראל לוקה כו'. רש"י בפ"ט דשבת (דף פ"ד) כתב דכלאי זרעים לא אסירי כי אם מדרבנן וכבר תמהו עליו התוספות שם ועיין בפ"ט דבכורות (דף נ"ד) ובמה שפירש"י שם ובתוס' ד"ה דגן שהאריכו בזה. ועיין בפ"ק דקדושין (דף ל"ט) שכתב רש"י דכלאי זרעים אסורין מן התורה וצ"ע:

7. רדב"ז הלכות כלאים הקדמה

אמר הכותב לפי שקדם לי ביאור שני ספרי רבינו שהם ספר קדושה וספר הפלאה לפי שראיתי בהם השגות הרבה להראב"ד ז"ל ולא נמצא אצלנו לא מגיד משנה ולא מגדל עוז ולא מי שלמד זכותו של רבינו יצאתי חוץ

למחיצתי להכניס ראשי בין סלעי מחלוקת הראשונים וה' עזרני ובדקתי עד מקום שידי מגעת להליץ בעד הרב ובו בטח לבי יעזרני לבאר גם ספר זרעים ואע"פ שהדבר קשה שלא נמצא תלמוד בבלי והירושלמי אין אנו רגילין בו מ"מ אשתדל לתרץ ולבאר דברי רבינו כפי אשר תשיג ידי. ועליו נסמכתי יהיה עם פי ולשוני ויורני את אשר אדבר ואת אשר אחבר:

8. רדב"ז הלכות כלאים פרק ד

[טז] מכל אלו הדברים נתבאר לך וכו'. עיין במה שהעתיקתי לך מלשון רבינו בהקדמת משנת ערוגה וזה לשון רש"י ז"ל פ' ר' עקיבא ואע"פ שכל אלו הקרנות סמוכים זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' טפחים ויונקים זה מזה אין כאן בית מיוחד דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי ערבוב דהא אכלאים קפיד קרא אבל ליניקה לא חיישינן אפי' בכלאי הכרם דאורייתא כדתנן זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן ואע"ג דינקי מתתאי וכ"ש כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליניקה כדאמרין לגבי ראש תור בשמעתין וגבי שתי שורות עכ"ל. והא דקאמר [רש"י] כלאי זרעים דרבנן היינו המקיים כלאי זרעים ולפיכך אין הזרעים נאסרים כמו כלאי הכרם דאי לזרוע כלאי זרעים מדאורייתא הוא דכתיב שדך לא תזרע כלאים:

9. כסף משנה הלכות כלאים פרק ד הלכה טז

... ויש לתמוה מניין לנו להתיר באלו הדרכים בדבר שהוא איסור תורה וצ"ל שהטעם משום דקים להו לרבנן דלא אסרה תורה אלא כשזרע ב' מינים במפולת יד דהכי הוי משמעות דקרא דשדך לא תזרע כלאים וכדאמרין גבי כלאי הכרם דרבנן אסרו אפילו שלא במפולת יד ולא רצה להחמיר ולאסור בדרכים הנזכרים:

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

לזרעם באופן זה. ובמגיני שלמה מתרץ עפ"י דברי התוס' בעצמם במס' חולין (ס: ד"ה הרכיב) דאיכא כלאי זרעים דאורייתא ואיכא שהם דרבנן, דמה"ת אינו אסור אלא קנבוס ולוף, וזה גמ' מפורשת במנחות (טו:). שוב ראיתי דהתוס' במס' בכורות (נד. ד"ה דגן) כתבו דמה שפרש"י שם דכלאי זרעים של דגן דרבנן, טעות סופר הוא. ועי' בשר"ת חת"ס (יר"ד סי' רפו ד"ה והנה כל זה) מה שתירץ בסתירת רש"י. ועי' ביד דוד דבמס' קידושין אפשר דמיירי במפולת יד ולכן כתב רש"י דאסור מן התורה. ועי' מש"כ בפני יהושע.

11. ערוך השולחן יורה דעה סימן רצז

סעיף ב

והנה הדבר פשוט בש"ס ופוסקים דכלאי זרעים בא"י אסור מן התורה אבל רש"י ז"ל בשבת [פ"ד ב ד"ה ואחת] במשנה דערוגה וכן בבכורות [נ"ד א ד"ה גפנים] כתב דכלאי זרעים מדרבנן וכבר תמהו על דבריו [תוס' שם ומל"מ פ"א] ונראה להדיא שרש"י ז"ל היה לו איזה שיטה בזה ונלע"ד דהאמת כן הוא דהנה רבינו הב"י בספרו כסף משנה ספ"ד דכלאים הקשה על כמה קולות שהקילו חז"ל בכלאים והלא איסור תורה הוא ותירץ דמן התורה אינו אסור רק לערב הזרעים ביחד ולזרוע ורק מדרבנן אסרו גם להסמיך מין לחבירו אם לא בגדרים ידועים ולכן בזה הקילו ע"ש דכן משמע פשטא דקרא שדך לא תזרע כלאים כלומר שלא תזרע ביחד ועוד כיון דאנן קיי"ל כר' יאשיה בכלאי הכרם שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כמ"ש בריש סי' רצ"ו א"כ דון מינה ומינה גם לעניין כלאי זרעים שצריך דווקא שני מינים במפולת יד בשעת זריעה:

סעיף ג

וזהו שיטת רש"י ז"ל ולכן בערוגה שם דמיירי בסמיכת מין למין כתב שהוא מדרבנן וכן בבכורות שם דומיא דתירוש ויצהר שהם גפנים וזיתים דמיירי שם ג"כ בסמיכת מין למין וראיה ברורה לזה דבקדושין [ל"ט א] אמרינן רב יוסף מערב ביזרני זרע א"ל אביי והאנן תנן הכלאים בח"ל אסור מדברי סופרים א"ל ל"ק הא בכלאי הכרם הא בכלאי זרעים וכו' ופירש"י על אביי דהיה סבור שגם כלאי זרעים אסרו בח"ל כי היכי דבא"י אסירי מדאורייתא עכ"ל הרי כתב בעצמו שהוא מן התורה אלא משום דשם מיירי כשעירב הגרעינים זרע ולכן שפיר הוה דאורייתא אבל בסמיכת מין למין הוי רק דרבנן [וזהו שיטת הרע"ב בפ"ג מ"ד ע"ש]:

12. רמב"ם הלכות כלאים פרק ג הלכה ה

וכן אם יש שם זרעים ואילנות אחרות אע"פ שהן שני מינין בטבען * הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה או פרי של זה דומה לפרי של זה (ל) דמיון גדול עד שיראו כשני גוונין ממין אחד לא חששו להן לכלאים זה עם זה שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין.

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

ואחת באמצע. עי' בפרש"י דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירכוב. וכ"ה ברמב"ם (כלאים פ"ד ה"י) דאסור משום דיראה הכל כמעורב. ודעי' בחזון איש (כלאים סי' ח אות א) שאין כוונת הרמב"ם לאסור מדרבנן משום מראית העין, אלא שכל איסור כלאים תלוי בנראה, כמש"כ הרמב"ם (שם פ"ג ה"ז) וכמה מרחיקין בין שני מיני זרעים שהן כלאים, כדי שיהיו נראין מובדלין זה מזה, אבל אם נראין שנזרעו בערבוביה הרי זה אסור. וכ"כ שם (ה"ה) שאין הולכין בכלאים

אלא אחר מראית העין. וכ"כ שם (פ"ד הט"ו) כשהביא דין משנתנו כדי שיראו העיגולין מובדלין מן הקרנות ומובדלין זה מזה. וכ"כ בפיהמ"ש מס' כלאים (ריש פ"ג) דבכלאים אין האזהרה בו אלא למראית העין, לפיכך כשיראה הצמח האחד מובדל הוא מותר וכו'.

14. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף פה עמוד א

וקים להו לרבנן. פירוש דאף על גב דסמכינן מן המקרא שזרעים בערוגה חמשה זרעונין מ"מ עדיין לא למדנו לשיעור ערוגה ששה טפחים, להכי אמרינן דקים להו לרבנן במה שהיו יודעין בחכמת התולדה דחמשה זרעונים בששה על ששה טפחים לא ינקי מהדדי, כיון דאיכא בין זרע לזרע שלשה טפחים.

15. רש"י מסכת שבת דף פה עמוד א

ומנא לן דהא דקים להו לרבנן - בשיעור יניקה מילתא היא למיסמך עלה, ולומר בקיאינן הן החכמים בעבודת אדמה, לידע כמה יונקים, שלא תתמה לומר: מי הודיע לבריות שיעור יניקה, ואיך יוכלו לעמוד על כן.

16. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף פה עמוד א

ומנא לן דקים להו לרבנן מילתא היא. פירוש מנא לן לסמוך בדיני תורה לדין אותם על פי חכמת התולדה אם לא קבלנוה בפירוש התורה שבעל פה.

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף פה עמוד א

מנלן דהא דקים להו לרבנן מילתא היא. ולכאו' למה א"א לפרש דקבלו כן ברוח הקודש, והנה עי' בתשובות יד אליהו (ח"א סי' מ"ג) שהוכיח ממאי דאיתא בעירובין (דף סד ב) בעובדא שהלך רבי אילעאי עם רבן גמליאל, ואיתא שם שמצא פת בדרך ואמר לרבי אילעאי ליתנו לגוי שבא לקראתם ששמו מבגאי, ואמרינן התם באותה שעה למדנו שכוון רבן גמליאל ברוח הקודש, [ממה שידע שמו של הגוי אף שלא הכירו מקודם], ואמרינן נמי ש"מ חמצו של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, [ממה שנתנו לגוי, אף שיש לו טובת הנאה מכך], ולכאו'

צ"ב, היאך הוכיחה הגמ' דהחמץ מותר לאחר הפסח, הלא כיון דשמעינן דהיה לו רוח הקודש, הרי יתכן שראה ברוח הקודש שפת זו נאפתה לאחר הפסח, ועל כן התיר להנות ממנו, וע"כ דס"ל לגמ' דאף אם באמת היה יודע ברוה"ק לא היה יכול להכריע היתר בזה ע"פ רוח הקודש, [אף שהדין תלוי במציאות], וא"כ יל"פ דה"נ אי אפשר להכריע שיעור היניקה ע"פ רוח הקודש, ושפיר פריך מגלן.

18. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף פה. וקים להו לרבנן וכו'. ועי' בתוס' שכתבו בשם הר"י דה"נ גמירי וכו'. ומשמע דהלכה למשה מסיני הוא. ובחי' חת"ס כתב דאין שיעור זה הלמ"ס אלא קבלת הקדמונים בחכמת הטבע, והקשה דבמס' ר"ה (יג.) משמע דהאי קים להו התם קבלה היא מסיני, מדמייתי עלה מחסר קורטוב. ועי' במד קשישא שמנה יותר מעשרים מקומות בש"ס דאמרו גמירי ואינם הלמ"ס, והאריך ג"כ בזה בספרו שו"ת חות יאיר (סי' קצב).

19. ספר שערים מצויינים בהלכה

עי"ש. ומדברי הגמרא הכא מקור לדברי הרמב"ם. ועי' במס' מגילה (טז.), אר"י כל האומר דבר חכמה אפי' באומות העולם נקרא חכם. ובמדרש איכה (פתיחתא ב"ז), אין תורה בגוים אבל יש חכמה. ועי' בהקדמת שמונה פרקים להרמב"ם שיש לקבל האמת ממי שאמרו ופוק חזי דסומכים על רופאים גוים בעניני ניתוח באברים הפנימיים, כשהם אומרים שצריך לעשות ניתוח וכדומה, ומכניסים עצמם בספק פק"נ, ועל כרחין שאנו נוהגים וסומכים עפ"י הגמרא והרמב"ם הנ"ל, ועי' בתשו' מיימונית (איס"ב סי' ג) דמביא מירושלמי דמסכתין (פ"ו) דנאמן רופא לומר בקמיע זו רפאתי ושניתי ושלשתי, ויוצא עמה בשבת. ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ד סי' קצב)

בקיאים בכך וכו'. ומבואר דחז"ל קבעו ההלכה בשיעור יניקה בדיני כלאים לפי ידיעות האמוריים, שהם היו בקיאים בטבע האדמה, וכבר הבאנו דברי החת"ס בתשו' (י"ד סי' מה) דהנסיון מעיד יותר מאלף ראיות. וכעין זה הבאנו לעיל (עה.) בשם הרמב"ם (קידוש החדש), שאנו יודעים כמה דברים בענין הליכות החמה והלבנה מחכמי יון, ועפ"י אנו קובעים החדשים מפני שלא נשאר לנו שום ספר מהחכמים הקודמים, וכיון שאנו רואים שהאמת כן הוא סומכים עליהם,

20. תוספות מסכת שבת דף פה עמוד א

חוי - אור"ת דלאו היינו חוי דשבעה עממין שהרי אינו דורש כלום למה שמם כן אלא בני שיעיר גופיה איקרו חוי כדכתיב בת צבעון החוי (בראשית לו).

21. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף פה עמוד א

וחורי שהיו מריחין את הארץ כו' ממלות הפוכות כמו כשב כבש שמלה שלמה ולכך לא הביא רש"י בחומש דרשה זו אלא כמ"ד הכא חורי מלשון בן חורין שהוא יותר פשוט ודרשו כן מהחורי שהוא שם משום דלא

מצינו ה' הידיעה בשמות אלא בשם היחוס כמו הראובני השמעוני הכנעני החוי בשמות שכבר נזכרו בקרא אבל החורי לא נזכר כבר בקרא ולכך לא נראה להם לפרש שהוא שם היחוס אלא להך דרשות וק"ל:

22. דף על הדף שבת דף פה עמוד א

וכתב רבינו החתם סופר בחת"ס החדש עה"ת (סו"פ וישלח) וז"ל: אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ [ל"ו כ']. אחז"ל [שבת פ"ה ע"א עיי"ש], והובא ברש"י, שהיו בקיאין בישובה של ארץ, שהיו אומרים מלא קנה זה לזית, שהיו טועמים העפר ויודעין איזו נטיעה ראויה לו. יש לפרש כי זכו לכוין בהל' כלאים לדברי המקום בחכמתם. ובעת מתן תורה הסכים הש"י על ידו, ואמר למשה כי כוונו אל האמת, ולכך זכו להתיחס בתורה"ק ע"כ.

23. תוספות מסכת שבת דף פה עמוד א

לא תסיג גבול רעך - וא"ת א"כ הזורע כלאים ילקה שתים משום לא תזרע ומשום לא תסיג גבול ובפרק אותו ואת בנו (חולין פב:) אמר הזורע כלאים [כלאים] לוקה שתים משמע דבחד כלאים אינו לוקה אלא אחת [1] וי"ל דלא לקי אהאי לאו משום דקרא נמי איירי בהסגת גבול ממש דאין לוקין בלאו דניתן להשבון [2] ועוד דהוי לאו שבכללות.

24. מהרש"א חידושי הלכות מסכת שבת דף פה עמוד א

בד"ה לא תסיג וגו' וא"ת הזורע כלאים ילקה שתים משום כו' עכ"ל הכי משמע להו הכא ובתוס' פרק אותו ואת בנו דלענין כלאים מידרש הכא האי קרא לא תסיג גבול רעך וגו' ויהיה רעך נאמר כאן ע"ש שישראל הם ריעים לה' אבל מפירש"י גבול רעך ליטע סמוך למיצר כו' נראה דהכא ה"נ לענין השגת גבול ממש מידרש ולא לענין כלאים ותו לא מידי וק"ל:

25. ספר שערים מצויינים בהלכה

דהרי ניתק לעשה. ועי' ביד דוד אי שייך והשיב את הגולה בקרקע, דהא קרקע אינה נגזלת, וא"כ לא יצאה מרשות בעלים, אבל לאו דלא תגזול ודאי שייך בגזלת קרקע.

26. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף פה עמוד א

[ובמהדו"ב]. אמר רבינו, דדברי התוס' צ"ב, דהרי בעצם גם לאו הניתן להישבון הוא בר מלקות, אלא דכיון שיכול להשיבו בפועל, אינו לוקה ונענש עליו, אבל אם לא היה ניתן להישבון היה בו מלקות, וא"כ הכא דלגבי זריעת כלאים הלא אינו ניתן להישבון למה לא ילקה, וצ"ל בדבריהם, דמ"מ כיון שעיקר פשטות הלאו נאמר על דבר שניתן להישבון, א"כ כבר נפקע לאו זה ממלקות, ואף על כלאים הנלמד מפסוק זה אין לוקין, וצ"ב].

27. ספר שערים מצויינים בהלכה

אלא שהיו בקיאין בישובה של ארץ וכו'. ומבואר דלמדין מן הכנענים, אבל בירושלמי מס' כלאים (פ"ד ה"ד) וכי למידין מן הכנענים, ומשמע דאין למידין מהן. ועי' במראה הפנים שם, דפלוגתא דשתים כנגד שתים תלוי בפלוגתא זו, עיי"ש.

28. תוספות מסכת שבת דף פה עמוד א

גבוליה בכמה – [1] פירש בקונטרס דנפקא מינה לענין ראש תור והא דקאמר בסמוך דאין ראש תור בערוגה היינו מערוגה לערוגה [2] ור"י אומר דנפקא מינה למקח וממכר אם מכר לו ערוגה וגבוליה.

29. ספר שערים מצויינים בהלכה

אמרי בי רב משמיה דרב וכו'. כתב הרא"ש במס' יבמות (פ"ח סי' ח) כל היכא דקאמר הכי אמרי בי רב משמיה דרב, ש"מ דפליגי אמוראי בהך מילתא אליבא דרב, דאי לאו הכי אמאי איצטריך לפרושי משמיה דרב, דכל אמרי בי רב סתם משמיה דרב הוא כו', וכיון דפליגי אליביה דרב מסתבר דהלכה כדאמרי בי רב וכו'. ועי' ביד מלאכי (סי' יד) שתמה עליו מהגמ' כאן דלתרוצי דרב קאתו, ואין כאן שום חולק אליבא דרב, וכתב דאפשר לומר דאמרי בי רב הוא ששמעום מפומיה דרב, ואמרי בי רב משמיה דרב הוא שלא שמעוה מרב אלא מאחרים ששמעוה ממנו.

30. רש"י מסכת שבת דף פה עמוד ב

גזירה שמא ימלא - ואחר כך יזרע בחברתה אצל הגבול מתוכה כאשר זרע האמצעית, ולא ישים ללבו עירבוב של שתי הערוגות.

31. שפת אמת מסכת שבת דף פה עמוד ב

בגמרא שאני הכא דאיכא שראכא לפירש"י הו"ל למימר שאני התם ובתוס' משמע דגרסי שאני התם [וכן היא בחי' הר"ן] ולולי דבריהם י"ל דמהדר אדלעיל לאקשוויי למה לא יועיל ערוגה בין הערוגות דהו"ל שפיר היכר כמו דמהני בקישואין ודלועין ואהא שפיר משני שאני הכא דאיכא שראכא דכאן מתערבין טפי העלין:

32. רש"י מסכת שבת דף פה עמוד ב

בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן - ממשיך של רוח זו בצד קרן מזרחית צפונית, ושל רוח זו לצד מערבית דרומית, וכן כולן להרחיקן שלא יהיו זה כנגד זה, כמו שפירשתי גבי אתקפתא דלעיל דמקום קרנות, ולא גזר שמואל שמא ימלא את הקרנות, כך נראית שיטה זו בעיני, ולא פירשו רבותי כן, שהם פירשו: קרנות - אלו גבולין, ויש לי גמגומים בה הרבה, גם בכל התלמוד לא שמעתי קרנות אלא זויות, ומצאתי לי סמך ביסודו של רבי שמעון הזקן אחי אמי מפי רבינו גרשום אבי הגולה, ותשובת רבינו יצחק בן יהודה שהושיבה בשלש פנים - לא ישרו בעיני.